

Ks. Marek Gilski (PAT, Kraków)

Unus Mediator et multi mediatores. **Augustyńska koncepcja pośrednictwa**

Druga połowa XX wieku stoi pod znakiem rozwoju teologii pośrednictwa. Wypracowanie nowych modeli pośrednictwa (*in Christo, in Spiritu Sancto, per homines*), ponowna lektura pism Lutra (możliwość inkluzywnej interpretacji pośrednictwa Chrystusa) skłaniają do dalszych badań w przekonaniu, że jest możliwe wypracowanie takiego rozumienia pośrednictwa, które będzie możliwe do przyjęcia przez różne wyznania chrześcijańskie. Uczestnicy dialogu ekumenicznego wskazują z jednej strony na ważność kwestii pośrednictwa, a z drugiej na złożoność jego problematyki. Szczególnie wiele uwagi poświęca się w tym kontekście Maryi. K. Barth zalicza pośrednictwo maryjne do najtrudniejszych problemów dialogu pomiędzy katolikami a protestantami, W. von Lowenich uważa je za główny punkt konfliktu, podczas gdy J. Danielou odkrywa w nim samo serce ekumenicznej problematyki i punkt, w którym katolicy i protestanci najbardziej się różnią¹. To wszystko skłania do pogłębionej refleksji nad naturą pośrednictwa, pojęciem „pośrednika” oraz nad historycznym rozwojem idei pośrednictwa.

Filon Aleksandryjski był pierwszym autorem, który nadał sens religijny greckiemu terminowi μεσίτης (pośrednik), odnosząc go do aniołów i do Mojżesza. Oni (pośrednicy) informują synów Bożych o Ojcu, a Bogu przedstawiają potrzeby Jego dzieci. Ich rola jest zatem dwukierunkowa: od Boga do ludzi i od ludzi do Boga². Niewiele później pojęcie pojawiło się w tekstach Nowego Testamentu. I tak:

¹ S. C. Napiórkowski, *Ecumenismo*, [w:] *Nuevo Diccionario de Mariología*, red. S. de Fiores, S. Meo, Madrid 1988, s. 644.

² J. C. R. García Paredes, *Mariología*, Madrid 1999, s. 381.

pięciokrotnie odnosi się do Jezusa Chrystusa (Ga 3, 20; 1 Tm 2, 5; Hbr 8, 6; 9, 15; 12, 24), a raz do Mojżesza (Ga 3, 19), za pośrednictwem którego zostało przekazane Prawo. Na gruncie biblijnym można zatem dostrzec pewne zróżnicowanie w obrębie idei pośrednictwa. Mojżesz to przecież raczej negocjator albo posłaniec, podczas gdy Chrystus (sam) jest wypełnieniem obietnic Przymierza³. Biblia posługuje się jednak w obu przypadkach tym samym pojęciem pośrednika (μεσίτης). Chociaż termin ten posiada w Nowym Testamencie dwa różne desygnaty, to jednak św. Paweł nie waha się pisać, że „jest tylko jeden pośrednik między Bogiem i ludźmi, człowiek, Jezus Chrystus” (1 Tm 2, 5). Jak zharmonizować ze sobą te teksty? Czy istnieje tylko jeden pośrednik (*unus Mediator*), czy też jest ich więcej (*multi mediatores*)? Jakie treści zawiera w sobie idea pośrednictwa? Kogo i w jakim sensie można nazwać pośrednikiem? Odpowiedzi na te pytania będziemy poszukiwać w pismach św. Augustyna.

Jest kilka racji, dla których warto oddać głos w tej sprawie właśnie Biskupowi Hippony. Pierwsza racja ma charakter ilościowy. Pojęcie *mediator* pojawia się u św. Augustyna około 430 razy, podczas gdy u wszystkich Łacińskich Ojców Kościoła razem wziętych występuje około 990 razy. Niemal 45% patrystycznych tekstów pisanych w języku łacińskim, a poświęconych problematyce pośrednictwa jest autorstwa Doktora z Hippony. Wśród Ojców Greckich na pierwszym miejscu jest św. Jan Chryzostom, w którego pismach termin μεσίτης występuje około 90 razy. Św. Augustyn jest zatem Ojcem Kościoła, który najczęściej zabierał głos w kwestii pośrednictwa. W warstwie jakościowej daje się zauważyć bogactwo terminologiczne. Św. Augustyn używał nie tylko występującego często u Ojców pojęcia *mediator*, lecz również pojawiających się niezmiernie rzadko słów: *mediatrix* i *mediatores*. Do badania nad spuścizną literacką tego właśnie autora skłania również racja ekumeniczna. Pisma Biskupa Hippony wpłynęły zarówno na teologię katolicką, jak i protestancką. Wydaje się, że to właśnie u niego da się znaleźć idee, które pozwolą zmniejszyć dystans dzielący oba wyznania.

³ M. Wojciechowski, *Idea pośrednictwa w świetle Pisma świętego*, [w:] *Matka Odkupiciela. Tekst i komentarze*, red. S. C. Napiórkowski, Lublin 1993, s. 163–164.

Źródłem augustyńskiej koncepcji pośrednictwa jest przede wszystkim Pismo święte. Dlatego analiza biblijnego fundamentu będzie pierwszym punktem konstruowania jego nauki o pośrednictwie. Kolejnym etapem będzie analiza terminologiczna, która pozwoli opisać podstawowe cechy zarówno pośrednictwa, jak również pośrednika. Na zakończenie cechy te zostaną odniesione do Maryi oraz świętych, aby odpowiedzieć na pytanie, w jakiej mierze można posługiwać się w odniesieniu do nich kategorią pośrednika.

Pismo Święte

Pisząc o pośrednictwie, Biskup Hippony wielokrotnie przywoływał fragment Pierwszego Listu do Tymoteusza (1 Tm 2, 5):

unus enim Deus et unus mediator Dei et hominum homo Christus Iesus („jeden jest bowiem Bóg i pośrednik między Bogiem i ludźmi, człowiek Jezus Chrystus”)⁴.

Nawiązywanie do tego tekstu owocowało często przywoływaną formułą: *jeden jest pośrednik (unus mediator)*. Prostą konsekwencją tego zdania byłoby twierdzenie, że nikt inny nie jest i nie może być pośrednikiem między Bogiem i człowiekiem, jak tylko sam Chrystus. Drugi fragment biblijny, do którego odwoływał się św. Augustyn, rozważając problem pośrednictwa, pochodzi z Listu do Galatów (Ga 3, 20) i wskazuje na jego pewną cechę. Chodzi o to, że pośrednictwo zachodzi zawsze pomiędzy więcej niż jednym podmiotem („Pośrednika zaś nie ma tam, gdzie chodzi o jednego, a Bóg jest jeden”)⁵. Na tych dwóch miejscach biblijnych opiera się augustyńska koncepcja pośrednictwa między Bogiem i ludźmi. Dlatego oczywisty wydaje się wniosek wyprowadzony przez Doktora z Hippony w jego dziele *Contra duas epistulas Pelagianorum*:

quod de uno solo mediatore Dei et hominum homine Christo Iesu catholica fides novit, qui pro nobis mortem, hoc est peccati poenam, sine

⁴ *In Iohannis evangelium tractatus* 17, 7, PL 35, 1531; 47, 3, PL 35, 1734; 66, 2, PL 35, 1811; *Contra Epistulam Parmeniani* 2, 8, 16, PL 43, 60.

⁵ *Enarrationes in Psalmos* 103, 4, 8, PL 37, 1383; *Expositio Epistulae ad Galatas* 24, PL 35, 2122.

peccato subire dignatus est („wiara katolicka zna tylko jednego pośrednika między Bogiem i ludźmi, człowieka, Chrystusa Jezusa, który będąc bez grzechu, przyjął za nas śmierć, która jest karą za grzech”)⁶.

Zarysowana powyżej augustyńska koncepcja pośrednictwa jest na tyle jasna, że można byłoby w tym miejscu zakończyć analizę jego doktryny. Wnioski wydają się jednoznaczne i nie dopuszczają różnych interpretacji. Jednakże analiza terminologiczna jego pism pokazuje, iż problematyka zbawczego pośrednictwa jest bardziej skomplikowana. Pojawiające się obok terminu *mediator* określenia *mediatrix* (pośredniczka) oraz *mediatores* (pośrednicy) zmuszają do głębszej analizy myśli Biskupa Hippony.

Analiza terminologiczna

Św. Augustyn trzykrotnie posłużył się terminem *mediatrix*. Za każdym razem miał na celu wyjaśnienie, w jaki sposób funkcjonuje „mechanizm” mediacji w Chrystusie. Przy pomocy tego terminu charakteryzował zatem natury w Chrystusie. Obie są nieodzowne dla nazwania Zbawiciela pośrednikiem. Jedna bez drugiej nie posiada charakteru pośredniczącego⁷. Użycie terminu *mediatrix* jest zatem podyktowane faktem, że pojęcia „bóstwa” (*divinitas*) i „człowieczeństwa” (*humanitas*) są w języku łacińskim w rodzaju żeńskim. Nasuwa się zatem pierwszy wniosek: pierwotne znaczenie *mediatrix* nie ma nic wspólnego z mariologią, lecz jest określeniem z obszaru chrystologii. Upłynie jeszcze ponad 100 lat, zanim pojęcie zostanie po raz pierwszy odniesione do Matki Chrystusa⁸. Trzy augustyńskie użycia

⁶ 4, 4, 6, PL 44, 613.

⁷ „(...) *divinitas sine humanitate non est mediatrix, humanitas sine divinitate non est mediatrix*” *Sermo* 47, 21, PL 38, 310; „*sed inter divinitatem solam et humanitatem solam, mediatrix est humana divinitas et divina humanitas Christi*” *Sermo* 47, 21, PL 38, 310; „*quando esset ista sublimitas mediatrix, a qua multum longe disiuncti iacebamus*”. *Sermo* 293, 7, PL 38, 1332.

⁸ „La palabra «mediatrix» no es frecuente en los PP. Latinos, pero tampoco podemos decir que les sea desconocida (...) Podría, por consiguiente, haberse aplicado también a María este término. Pero no ha sido pequeña nuestra sorpresa al comprobar que en ninguno de los grandes autores de la época patristica

terminu *mediatrix* nie burzą więc koncepcji jednego pośrednika (*unus mediator*).

Ośmiokrotnie w pismach Doktora z Hippony pojawia się termin *mediatores*: siedmiokrotnie w *De civitate Dei*⁹ i raz w *Contra Epistulam Parmeniani*¹⁰. Użyta liczba mnoga implikuje istnienie wielu pośredników. W *De civitate Dei* św. Augustyn stosuje pojęcie *mediatores* na oznaczenie demonów. Inny charakter ma fragment zawarty w *Contra Epistulam Parmeniani*, gdzie Biskup Hippony postawił pytanie o możliwość nazywania pośrednikiem św. Pawła. Już sama forma gramatyczna, to znaczy zastosowanie trybu warunkowego nierzeczywistego (*si esset mediator Paulus*), stanowi odpowiedź na tak postawiony problem. Ten tekst zostanie jednak szerzej przeanalizowany dopiero przy omawianiu kwestii innych pośredników.

W odniesieniu do demonów posługiwał się św. Augustyn określeniami: *mediatores falsi atque fallaces* (*falszywi i zdradliwi pośrednicy*)¹¹, *maligni mediatores* (*szkodliwi pośrednicy*)¹², a diabła nazywał *pośrednikiem śmierci* (*mediator mortis*)¹³, *falszym pośrednikiem* (*falsus mediator*)¹⁴ oraz *pośrednikiem pysznym* (*mediator superbus diabolus*)¹⁵. Wszystkie te określenia wskazują na pozorność pośrednictwa demonów. Chociaż są one charakteryzowane terminem *mediatores*, to jednak przydawki pojawiające się w kontekście tego pojęcia wyraźnie podkreślają nieautentyczność ich pośrednictwa. Jest to jak gdyby pośrednictwo odwrócone (*tamquam in perversum ligati atque suspensi*)¹⁶,

hemos encontrado la palabra «mediatrix» referida a la Virgen. Sólo hemos encontrado algunos testimonios muy secundarios y tardíos. El primer testimonio es de un autor desconocido, el *Pseudo-Origenes*, un autor latino del siglo VI (...) En los autores griegos aparece por vez primera en el siglo VI, pero tampoco se generaliza hasta los siglos VIII y IX" D. Fernández, „*Maria Mediatrix*” en la época patristica, „*Marian Library Studies*” 17–23(1985–91), s. 215–216.

⁹ 9, 9, PL 41, 264 (czterokrotnie); 9, 15, PL 41, 269; 9, 18, PL 41, 272; 10, 24, PL 41, 301.

¹⁰ 2, 8, 16, PL 43, 60.

¹¹ *De civitate Dei* 9, 9; 9, 18; PL 41, 264.

¹² Tamże 10, 24, PL 41, 301.

¹³ *De Trinitate* 4, 13, PL 42, 898.

¹⁴ *Sermo* 197, 4, PL 38, 1023.

¹⁵ *Expositio Epistulae ad Galatas* 24, PL 35, 2122.

¹⁶ *De civitate Dei* 9, 9, PL 41, 264.

a zatem ich pośrednictwo jest tak naprawdę negacją pośrednictwa. Chrystus natomiast jest nazywany *prawdziwym pośrednikiem* (*verus mediator*)¹⁷ Św. Augustyn stosuje jednak konsekwentnie nazwę *mediatores* w odniesieniu do demonów. Dlaczego? Aby odpowiedzieć na to pytanie, trzeba określić cechy, które powinien posiadać pośrednik. Co decyduje o możliwości bycia pośrednikiem?

Aby scharakteryzować pośrednika, św. Augustyn wypracował kategorię podobieństwa. To ono decyduje o możliwości bycia pośrednikiem. Chrystus może być pośrednikiem między Bogiem i ludźmi, ponieważ posiada podobieństwo zarówno do Boga, jak i do człowieka¹⁸. Takiego podobieństwa z Bogiem i ludźmi nie posiadają dobrzy aniołowie, a posiadają je źli aniołowie. Dobrzy aniołowie nie mogą być pośrednikami między nieszczęśliwymi śmiertelnikami, a szczęśliwymi nieśmiertelnikami, ponieważ są szczęśliwi i nieśmiertelni (podobieństwo do Boga, niepodobieństwo do ludzi), a mogą być pośrednikami źli aniołowie, ponieważ są nieśmiertelni (podobieństwo do Boga) i nieszczęśliwi (podobieństwo do ludzi)¹⁹. Pośrednictwo aniołów Doktor z Hippony nazywa fałszywym również z innej racji: nie spełnia ono istotnej zasady podobieństwa wyższej części bytu (*animus*) z Bogiem i niższej (*corpus*) z ludźmi²⁰.

¹⁷ Tamże 10, 24, PL 41, 301.

¹⁸ „(...) mediator autem inter Deum et homines oportebat ut haberet aliquid simile Deo, aliquid simile hominibus, ne in utroque hominibus similis longe esset a Deo aut in utroque Deo similis longe esset ab hominibus atque ita mediator non esset” *Confessiones* 10, 42, PL 32, 808.

¹⁹ „(...) boni igitur angeli inter miseros mortales et beatos inmortales medii non possunt, quia ipsi quoque et beati et inmortales sunt; possunt autem medii esse angeli mali, quia inmortales sunt cum illis, miseri cum istis” *De civitate Dei* 9, 15, PL 41, 268.

²⁰ „(...) quales igitur mediatores sunt inter homines et deos, per quos ad deorum amicitias homines ambient, qui hoc cum hominibus habent deterius, quod est in animante melius, id est animum; hoc autem habent cum diis melius, quod est in animante deterius, id est corpus (...) quatenam tandem istos mediatores falsos atque fallaces quasi capite deorsum nequitia vel poena suspendit, ut inferiorem animalis partem, id est corpus, cum superioribus, superiorem vero, id est animum, cum inferioribus habeant, et cum diis caelestibus in parte serviente coniuncti, cum hominibus autem terrestribus in parte dominante sint miseri” Tamże 9, 9, PL 41, 264.

Pośrednictwo Chrystusa jest nazwane jedynym prawdziwym (*unus verus mediator*)²¹, ponieważ realizuje cel, jakim jest pojednanie człowieka z Bogiem, niwelując dzielącą ich przepaść²². Było to możliwe tylko dzięki wcieleniu. Wówczas stał się pośrednikiem między Bogiem i ludźmi, między Sprawiedliwym i niesprawiedliwymi, między Nieśmiertelnym i śmiertelnymi, ponieważ przyjął coś (*aliquid*) od niesprawiedliwych i śmiertelnych, zachowując coś (*aliquid*) wspólnego ze Sprawiedliwym i Nieśmiertelnym²³. Wielokrotnie podkreślał św. Augustyn znaczenie człowieczeństwa Chrystusa, które decyduje o możliwości bycia pośrednikiem²⁴.

Jakie znaczenie dla ludzi ma pośrednictwo Chrystusa? Biskup Hippony wskazywał na Chrystusa, jako na Tego, który wstawia się za ludźmi (*intercessio mediatoris, interpellat pro nobis*)²⁵, którego łaska umożliwia odpuszczenie grzechów (*peccata per mediatoris gratiam remittantur*)²⁶, którego łaska jest nieodzowna, aby osiągnąć życie wieczne (*absit enim, ut praedestinatus ad vitam sine sacramento mediatoris finire permittatur hanc vitam*)²⁷. Bardzo istotny dla zrozumienia augustyńskiej koncepcji pośrednictwa wydaje się tekst *Komentarza do Psalmu 29*, gdzie wskazał on na związek przyczynowo-skutkowy między wstawiennictwem a byciem pośrednikiem:

²¹ *De Trinitate* 4, 14, PL 42, 901.

²² „(...) non poteras ad Deum homo; Deus factus est homo: ut quoniam homo potes ad hominem, qui non posses ad Deum, per hominem venires ad Deum; et factus est mediator Dei et hominum, homo Christus Iesus” *Enarrationes in Psalmos* 134, 5, PL 37, 1741–1742; „idem ipse unus verus mediator, per sacrificium pacis reconcilians nos Deo” *De Trinitate* 4, 14, PL 42, 901.

²³ *Sermo* 361, 16, PL 39, 1608.

²⁴ „(...) in quantum enim homo, in tantum mediator, in quantum autem verbum, non medius, quia aequalis Deo et Deus apud Deum et simul unus Deus” *Confessiones* 10, 43, PL 32, 808; „in quantum homo mediator est inter nos et Deum (...) in quantum Deus est aequalis Deo” *Epistula* 140, 17, PL 43, 556; „dissimilis homini Christus, quia Deus; scriptum est enim de illo: qui est super omnia Deus benedictus in saecula; et similis homini Christus, quia homo, quia de illo itidem scriptum est: mediator Dei et hominum, homo Christus Iesus” *Contra Faustum Manichaeum* 16, 15, PL 42, 325.

²⁵ *De spiritu et littera* 28, 48, PL 44, 230; *Enarrationes in Psalmos* 29, 2, 1, PL 36, 216.

²⁶ *De Trinitate* 12, 12, PL 42, 1008.

²⁷ *Contra Iulianum* 5, 4, 14, PL 44, 792.

Quare interpellat pro nobis? Quia mediator esse dignatus est („Dlaczego wstawia się za nami? Ponieważ raczył stać się pośrednikiem”)²⁸.

Dopiero bycie pośrednikiem w swojej ontycznej strukturze stworzyło Chrystusowi możliwość wstawiania się za ludźmi. Wymienione wyżej kompetencje pośrednika, który może odpuszczać grzechy i obdarzać łaską życia wiecznego, wykluczają jednoznacznie możliwość pośrednictwa kogokolwiek innego jak tylko Chrystusa.

Inni pośrednicy

W pismach Doktora z Hippony pojawia się pytanie, czy można nazwać pośrednikiem św. Pawła²⁹. W *Contra Epistulam Parmeniani* św. Augustyn przeprowadził następujące wnioskowanie: gdyby pośrednikiem był Paweł, byłiby i inni apostołowie i w ten sposób byłoby wielu pośredników, a to stoi w sprzeczności ze słowami św. Pawła, który twierdzi, że istnieje jeden pośrednik między Bogiem i ludźmi, Jezus Chrystus³⁰. Tok myślenia Biskupa Hippony wyklucza możliwość pośrednictwa kogokolwiek z wyjątkiem Chrystusa, ponieważ to pozostawałoby w sprzeczności z Biblią. Przeprowadzone rozumowanie wyklucza więc możliwość pośrednictwa Maryi i świętych.

Problematyka pośrednictwa posiada również swój kontekst platoński. W polemice z platonizmem, który wskazywał na wielu

²⁸ *Enarrationes in Psalmos* 29, 2, 1, PL 36, 216.

²⁹ Pytanie pojawia się w kontekście polemiki z Parmenianem, który przyznał biskupowi status pośrednika między Bogiem i ludźmi. Przyjęcie takiej tezy prowadziło do uznania, że istnieje wielu pośredników, a temu przeczy Biblia (*Contra Epistulam Parmeniani* 2, 8, 15, PL 43, 59–60). Doktor z Hippony powtórzył tę samą argumentację w *Sermo* 26, 52 *Dolbeau*. Ta najdłuższa i najważniejsza z nowoodkrytych przez Dolbeau mów jest w syntezą augustyńskiej doktryny na temat Chrystusa – pośrednika i, jak zauważa A.M. Vannier, jest wyjątkowym wkładem w chrystologię V wieku. *L'Apport du Sermon Dolbeau* 26, „*Studia Patristica*” 38(2001), s. 337.

³⁰ „Nam si esset mediator Paulus, essent utique et caeteri coapostoli eius, ac sic multi mediatores essent; nec ipsi Paulo constaret ratio qua dixerat: Unus enim Deus, unus et mediator Dei et hominum homo Christus Iesus” *Contra Epistulam Parmeniani* 2, 8, 16, PL 43, 60.

pośredników pomiędzy Bogiem i ludźmi, Doktor z Hippony bronił jedyne go pośrednika³¹. Św. Augustyn nie mógł umieścić jakiegokolwiek innego pośrednika różnego od Jezusa Chrystusa, ponieważ w istnieniu jednego pośrednika odnalazł on kamień probierczy przeciw szkole platońskiej. Nie mógł więc z tej racji uznać Maryi jako pośredniczki, gdyż istniało niebezpieczeństwo otwarcia furtki, przez którą wkroczyliby pośrednicy platońscy³².

Augustyńskie teksty poświęcone pośrednictwu Chrystusa zawierają jednak pewne odniesienia do Maryi. Maryjny kontekst tych fragmentów wynika ze związku pośrednictwa Chrystusa z wciele niem, warunkuje ono bowiem możliwość bycia pośrednikiem. Osoba Maryi stoi u podstaw pośrednictwa Chrystusa. Jej macierzyństwo umożliwia Chrystusowi stanie się pośrednikiem. Poczęcie Chrystusa daje początek Jego działaniu jako pośrednika³³.

Oczywistym wydaje się wniosek, że Chrystus jest jedynym pośrednikiem *sui generis*, który „uosabia w sobie samym i urzeczywistnia w sobie ontyczne spotkanie Boga z człowiekiem”³⁴. Czy jednak nie można mówić o istnieniu u św. Augustyna jakiejś formy pośrednictwa w sensie analogicznym? Na taką możliwość zdaje się wskazywać paralela Ewa – Maryja³⁵, która posiada pewną analogię z ewi-

³¹ G. Rémy, *La théologie de la médiation selon saint Augustin*, „Revue Thomiste” 91(1991) n. 4, s. 582–583.

³² P. J. Moran, *Puede hablarse de culto a María en San Agustín?*, „Augustinianum” 7(1967), s. 518.

³³ „Hecho hombre, Cristo desde el primer instante de su concepción crea la Iglesia y previve su misterio, se asocia y une a toda la humanidad, actuando ya en el seno de su Madre como Mediador y Cabeza de todos los que debían formar su Cuerpo, la comunidad de los redimidos” S. Folgado Florez, *La Virgen María en el esquema agustiniano de la mediación*, „Scripta de María” 2(1979), s. 68. Pośrednictwo Chrystusa posiada również pneumatologiczny kontekst ze względu na rolę Ducha Świętego w tajemnicy wcielenia. To zagadnienie analizuje R. P. Boka di Mpassi Londi w swojej pracy: *Role mediateur du Saint Esprit dans la revelation du Christ chez Saint Augustin*, Roma 1986.

³⁴ Folgado Florez, *La Virgen María...*, art. cyt., s. 89. Por. G. Rémy, dz. cyt., s. 583.

³⁵ „Si en vez de contentarnos con afirmaciones generales, investigamos qué autores antiguos han dado a María el título de «mediadora», constataremos con sorpresa que han sido muy pocos y bastante tardíos. Esto nos significa, sin embargo, que no admitan la realidad de la mediación mariana, que es lo importan-

dentną w kwestii pośrednictwa paralełą diabeł – Chrystus. Podobnie jak w tekstach poświęconych Maryi jako drugiej Ewie zwraca uwagę sformułowanie: *per feminam mors, per feminam vita*, tak Szatan jest nazywany *mediator mortis* (pośrednik śmierci), podczas gdy Chrystus jest określany jako *mediator ad vitam* (pośrednik do życia). Tego typu terminologia akcentuje nie tyle ontologię pośrednika, co kierunek jego działania. W tym sensie można mówić o jakimś działaniu pośredniczącym Ewy i Maryi, a biorąc pod uwagę ukierunkowanie tego działania, przede wszystkim o działaniu pośredniczącym Matki Chrystusa. Nie jest to jednak pośrednictwo w sensie ścisłym.

Przyjęcie analogicznej interpretacji pośrednictwa prowadziłoby do przyznania statusu pośrednika także Kościołowi, sakramentom oraz ludziom, którymi posługuje się Bóg. Warto w tym miejscu przytoczyć kilka najważniejszych tekstów, które dobrze ilustrują zapośredniczenie cechujące Boskie działanie. Niezwykle istotny wydaje się w tym kontekście fragment z *Komentarza do Ewangelii św. Jana*:

(...) respondeo habere illos excusationem, non de omni peccato suo, sed de hoc peccato quo in Christum non crediderunt, ad quos non venit, et quibus non est locutus. Sed non in eo sunt numero hi ad quos in discipulis venit, et quibus per discipulos est locutus, quod et nunc facit: nam per Ecclesiam suam venit ad Gentes, et per Ecclesiam loquitur Gentibus. Ad hoc enim pertinet quod ait: Qui vos recipit, me recipit, et: Qui vos spernit, me spernit [„(...) odpowiadam, że ci, do których nie przyszedł i do których nie mówił, mają usprawiedliwienie, co prawda nie w odniesieniu do każdego grzechu, lecz w odniesieniu do tego grzechu,

te, o que no la expresen con otros términos equivalentes de un modo más eficaz y profundo. Personalmente estamos convencidos de que la verdad teológica que se quiere expresar con los términos de *mediación* o *mediadora* la han profesado los Padres más antiguos y la han expresado con frecuencia de un modo más realista con otras frases y terminología: *María nueva Eva* (Justino, Ireneo, Tertuliano...); *Maria „sibi et universo generi humano causa facta est salutis”* (Ireneo, *Adv. Haer.* III, 22, 4); *„Madre de los vivientes”* (Epifanio, *Haer.* 78, 8); *„Madre de los vivientes por la gracia”* (Pedro Crisólogo, PL 42, 576); *„Madre de la economía”* (Teodoto de Ancira, PG 77, 1352A); *„el único puente entre Dios y los hombres”* (Proclo Const., PG 65, 682B); *„dispensadora de todos los bienes”* (Germán Const., PG 98, 353A). Son innumerables los autores que a partir del siglo IV nos dicen que por medio de María nos viene la salvación, la gracia, la vida, etc.” Fernández, *„Maria Mediatrix” en la época patristica*, dz. cyt., s. 208.

że nie uwierzyli w Chrystusa. Lecz nie zaliczają się do nich ci, do których przyszedł w uczniach i do których mówił przez uczniów, co i teraz czyni: przez swój Kościół bowiem przychodzi do narodów i przez Kościół mówi do narodów. Do tego bowiem odnoszą się słowa: Kto was przyjmuje, mnie przyjmuje, oraz: Kto wami gardzi, mną gardzi”]³⁶.

Tekst stanowi komentarz do słów Chrystusa: *Gdybym nie przyszedł i nie mówił do nich, nie mieliby grzechu (Si non venissem, et locutus eis fuisset, peccatum non haberent)*. Doktor z Hippony postawił problem winy ludzi, którzy nigdy nie słyszeli Chrystusa. Czy wobec tego mają grzech, skoro nie było im dane osobiście się z Nim zetknąć. Augustyn wskazał na możliwość spotkania Chrystusa poprzez spotkanie Jego uczniów, poprzez kontakt z Jego Kościołem. Chociaż Biskup Hippony nie posługuje się w tym tekście terminem *mediator*, to jednak idea pośrednictwa jest tutaj wyraźnie obecna. Chodzi bowiem o działanie Boga, przychodzącego do ludzi (*venit*) i mówiącego do nich (*loquitur*), które dokonuje się za pośrednictwem Kościoła (*per Ecclesiam*). W *Enarrationes in Psalmos* Biskup Hippony wydaje się jeszcze precyzyjniej wskazywać na pośredniczący charakter Kościoła:

merito per Ecclesiam dari solutio peccatorum potest („słusznie przez Kościół może być dane odpuszczenie grzechów”]³⁷.

W *De Trinitate* św. Augustyn wskazywał, że odpuszczenie grzechów dokonuje się dzięki łasce pośrednika (*gratia mediatoris*). W tym tekście podkreśla, że dokonuje się to w sposób uprawniony poprzez Kościół (*per Ecclesiam*).

W *De civitate Dei* Biskup Hippony wskazuje na pośredniczący charakter sakramentów, modlitw, a nawet relikwii:

nam etiam nunc fiunt miracula in eius nomine, sive per sacramenta eius sive per orationes vel memorias sanctorum eius („Albowiem i dzisiaj dzieją się cuda w Jego [Chrystusa] imię, czy to przez Jego sakramenty, czy przez modlitwy, czy też przez szczątki Jego świętych”]³⁸.

Pojawiający się w tych tekstach przyimek *per* wskazuje na instrumentalny charakter Kościoła, ludzi, sakramentów, modlitw i re-

³⁶ *In Iohannis evangelium tractatus* 89, 2, PL 35, 1857.

³⁷ *Enarrationes in Psalmos* 101, 2, 3, PL 37, 1306.

³⁸ *De civitate Dei* 22, 8, PL 41, 760.

likwii. Używany dla oznaczenia osoby lub rzeczy, przez którą coś dzieje się pośrednio, podkreśla ich drugorzędność wobec Bożego działania. Chociaż Biskup Hippony nie sformułował inkluzywnej koncepcji pośrednictwa³⁹, to jednak istnieje taka możliwość interpretacji jego pism. Św. Augustyn rozumie pośrednictwo ontycznie i moralnie i w związku z tym jedynym pośrednikiem jest dla niego Jezus Chrystus. Jedyne w swoim rodzaju pośrednictwo Chrystusa nie wyklucza jednak posługiwania się innymi bytami, dzięki którym dociera On do ludzi. Ze zdumieniem trzeba więc zauważyć istniejącą w tym względzie zgodność pomiędzy Doktorem z Hippony a pierwszymi pismami protestanckimi⁴⁰.

Analiza augustyńskich tekstów poświęconych pośrednictwu prowadzi do następujących wniosków:

a) Pojęcie pośrednika nie jest zarezerwowane jedynie dla Chrystusa. Chrystus jest jedynym prawdziwym Pośrednikiem, ale istnieją inni fałszywi pośrednicy. W tekstach Biskupa Hippony nie ma jednak ekskluzywizmu terminologicznego;

b) Ontyczne i moralne rozumienie pośrednictwa wykluczają pośrednictwo jakiegokolwiek bytu z wyjątkiem Chrystusa;

c) W sensie analogicznym pośrednikiem może być Kościół, sakramenty, modlitwy, relikwie, ludzie. Chociaż św. Augustyn nie używa w odniesieniu do nich terminu „pośrednik”, to jednak przypisuje im cechy instrumentu, którym posługuje się Bóg dla obdarzenia ludzi swoją łaską.

³⁹ „Agostino è in perfetta sintonia con il suo maestro [Ambrogio] nel riconoscere che Cristo è l'unico ed esclusivo Mediatore e Redentore dell'umanità” L. Gambero, *La cooperazione di Maria alla salvezza: mistero ecclesiale secondo Agostino*, w: S. Felici (red.), *La Mariologia nella catechesi dei Padri*, Roma 1991, s. 34.

⁴⁰ S. C. Napiórkowski, *Solus Christus. Zbawcze pośrednictwo według „Księgi zgody”*, Lublin 1999, s. 199–202.

Unus Mediator multi mediatores.
Augustinian Conception of Mediation
Summary

The author of the article is searching for an answer to the question whether St. Augustine accepted the existence of only one mediator between God and people (*unus mediator*), or whether he admitted the possibility of mediation of other entities (*multi mediatores*). The text consists of three parts. The first presents Biblical grounds for the Augustinian conception of mediation. The next is a terminological analysis of the notions appearing in the writings of the Bishop of Hippo: *mediatrix*, *mediatores*, *mediator*. The last part undertakes the problem of mediation of people and objects.

The analyses carried out have led to the following conclusions: 1) the notion of mediator is not reserved for Christ alone. Christ is the only true Mediator, but there are other false mediators. In the writings of the Bishop of Hippo, however, there is no terminological exclusivism; 2) Ontic and moral understanding of mediation exclude mediation of any other entity except Christ; 3) In an analogical sense a mediator can be the Church, sacraments, prayers, relics, people. Although St. Augustine does not use the term 'mediator' in relation to them, he endows them nevertheless with the qualities of an instrument, which God uses in order to grant people His mercy.